

Роль психологічних здібностей у професійному самовизначенні людини

У даній статті розглядається роль психологічних здібностей у професійному самовизначенні людини. У ній представлені результати перших теоретичних досліджень і практичних доробок зазначеної теми. Основний зміст зводиться до того, що розвиток психологічних здібностей людини є важливим і впливовим фактором професійного самовизначення людини юнацького віку у відповідності до її душевних прагнень, особистісних мотивів й психофізіологічних особливостей.

Ключові слова: психологічні здібності, цілісність, багаторівневність, професійне самовизначення.

A.G. Vydra

Psychological abilities in the aspect of person's integrity

The article focuses on the psychological abilities of a person. The first results of the discussion and observation as well as common questions, reference points and lines of further investigation are determined. The main point leads to the consideration of psychological abilities as mental, personal and spiritual possibilities of a person from its multidimensional and entire position.

Key words: psychological abilities, integrity, multidimensional, psychological help.

На сьогодні проблема самовизначення людиною своєї професійної діяльності розповсюджена від індивідуального до глобального рівня. Легко побачити всю складність ситуації вибору сучасними людьми професійної діяльності, яка б відповідала їх фізіологічним, психічним, особистісним особливостям и головне – душевним і духовним прагненням.

Про це свідчать психологічні дослідження (які акцентували увагу на даній проблемі вже давно), психологічні проблеми людей, які виникають у професійній сфері внаслідок невірному вибору свого роду діяльності, ситуація у вищих навчальних закладах, де велика рідкість зустріти студента, який свідомо обрав свою майбутню професію і вчиться на неї, а також багато інших фактів.

Причин ситуації, яка склалася, багато. Серед них проникнення і домінування економічних відносин у сферу освіти, культури, політики і навіть релігії, часткова, а іноді повна відсутність своєчасної і якісної профорієнтаційної роботи з людиною, падіння моральності і духовного

розвитку в культурі тощо. Але зосередимо увагу на пошуку варіантів вирішення цих проблем, використовуючи досвід психології.

Якщо розгорнути карту історії розвитку психологічних знань людства, то побачимо, що темі професійного самовизначення приділялась істотна частина уваги. Відомо досить багато інформації, яка збереглась із стародавніх часів до сучасності. Зокрема про пізнання суті і призначення людської душі у стародавні часи, коли людина прагнула свідомо визначити для себе відповідний рід діяльності для потрібного їй розвитку і душевного досвіду, використовуючи свої внутрішні духовні ресурси, обираючи свій шлях серцем, у чому їй допомагали батьки, старійшини роду, майстри свого ремесла, вчителі, наставники, жерці та інші через виховання і навчання у культурі, в якій людина була народжена і жила. Відомі також і більш приземлені роботи мислителів середньовіччя. Й, насамкінець, маса наукових робіт з появою і розвитком профорієнтації на початку ХХ століття до сьогодні, у яких розроблені і зібрані теоретичні дані і практичні методи, спрямовані на допомогу людині у професійному самовизначенні відповідно її фізіологічним даним, психічним властивостям, особистісним якостям і вищим потребам.

Таким чином, на сьогоднішній день людством зібрана велика кількість психологічних знань, які можуть допомогти якісно вирішити проблему, поставлену у статті. Вивчення і аналіз цього величезного досвіду засвідчив те, що у психологічній допомозі, в процесі саморозвитку майже завжди орієнтуються на спеціальні можливості людини, які допомагають у роботі з її внутрішнім світом. Автором статті було прийнято назвати їх психологічними здібностями. Мета даної статі – з'ясувати роль психологічних здібностей у процесі професійного самовизначення людини.

Основою дослідження за даним напрямком є уявлення про людське життя як про цілісний і багаторівневий процес взаємодії її душі, особистості і тіла. У якості робочого визначення під психологічними здібностями розуміються спеціальні можливості доступу людини до свого внутрішнього світу, розумінню його на всіх рівнях для внутрішньої психологічної роботи.

Виходячи з багаторівневості людини, психологічні здібності слід розглядати на різних рівнях: як можливості психіки людини; як особистісні можливості; як духовні можливості людини.

Відповідно першому рівню психологічні здібності є можливостями психіки людини, які мають фізіологічне підґрунтя, можливо передаються генетично, розвиваються на основі умовно-рефлекторної діяльності мозку. До них належать здібності людини до самогіпнозу, трансу, роботи з підсвідомістю, деякі екстрасенсорні можливості, інтуїція та інші. За цим напрямком існують різні дослідження. Наприклад, дослідження певних можливостей людини у парапсихології (Б.Рейн, Я.Стивенсон, Т.Мосс, К.Осис, Р.Тарг), у трансперсональній психології (Р.Монро, С.Гроф, К.Уилбер, Ч.Тарт, К.Селченко та інші), у нейропсихології (Р.Уолш, М.Познер), у багаторівневій медицині (Л.Г.Пучко), у неоенергетиці (В.В.Сельвестренко), в теорії імпліцитних, автоматичних процесів, які протікають у мозку (Я.О.Пономарьов, Р.Шиффрин, У.Шнайдер та інші), у практиці досліджень нейролінгвістичного програмування (Р.Бендлер, Д.Гриндер, Ф.Фанч та інші), у дослідженнях гіпнозу і самогіпнозу (М.Ериксон, М.Ньютон, Л.Л.Васильев та інші), в наукових дослідженнях психосоматичних захворювань (З.Фрейд, К.Г.Юнг, І.Г.Малкина-Пих, У.Шелдон, Е.Кречмер, П.К.Анохин, Н.І.Волошко та інші).

Відповідно другому рівню психологічні здібності розглядаються як особистісні можливості людини. Вони стосуються усвідомленої психологічної роботи над собою. Насамперед до них належать можливість людини усвідомлювати свій внутрішній світ, внутрішні мотиви, свідомо вирішувати внутрішньоособистісні конфлікти, здібності до саморегуляції, самоспостереження, до внутрішніх змін, саморозвитку певних якостей, відповідальності і т.д. За даним напрямком також існує багато наукових досліджень. Одними з найважливіших з них є теоретичні і практичні дослідження, які спрямовані на особистість людини – гуманістичні, особистісно орієнтовані (А.Маслоу, К.Роджерс, В.Франкл, Г.О.Балл, І.Д.Бех, В.В.Рибалка, Б.Д.Карвасарский, Г.Л.Исурина, В.А.Ташликов и многие другие), а також

практика психологічної допомоги особистості (А.Адлер, О.Ф.Бондаренко, В.Л.Леви, Ю.М.Швалб, В.Г.Панок и др.).

Відповідно третьому рівню психологічні здібності є можливостями людини до її духовного розвитку, пізнання вищих сфер життя на рівні душі. Ці здібності спрямовані на глибоке самопізнання і розвиток досвіду душі та її досвіду. До них належать вищі можливості людини любити, творити, відчувати і розвивати унікальні якості своєї душі, її потреби у розвитку досвіду, приймати світ і життєві ситуації такими, які вони є в усіх проявах. Про такі здібності згадується у багатьох роботах вчених: у глибинній психології (К.Г.Юнг), в гуманістичних теоріях особистості (А.Маслоу, К.Роджерс, В.Франкл, Г.О.Балл, І.Д.Бех), в психологічній теорії про честь і гідність особистості (В.В.Рибалка), в результатах гіпнотерапії (М.Ньютон), в духовно-орієнтованому підході (Е.О.Помиткін), в практиці психосинтезу (Р.Ассаджиоли), у християнській філософії (В.В.Зеньковський), у гуманній педагогіці (В.А.Сухомлинський, Ш.А.Амонашвили, М.П.Щетинин), у трансперсональній психології (Р.монро, С.Грофф, К.Уилбер, Ч.Тарт, К.Сельченко) й у багатьох інших роботах.

Розглянемо роль психологічних здібностей у професійному самовизначенні людини.

Професійне самовизначення у даній роботі розглядається як процес і результат свідомих виборів людини, які привели її до рішення отримати освіту і займатися тією професійною діяльністю, яка відповідає її душевним прагненням, особистісним мотивам і психофізіологічним особливостям.

Відомо, що професійне самовизначення складається з певних компонентів. Їх зміст розкривається в роботах Є.О.Клімова, Т.В.Кудрявцева, В.В.Чебишевой, С.Н.Чистякової, С.Я.Батишева, М.О. Алексєєва, Л.Ю.Слободян, В.І.Гордієнко, Е.О.Помиткіна, Н.А.Побірченко, З.Л.Становських. До них належать професійна самосвідомість та ідентифікація, потреби, мотиви, цілі, самопізнання, професійно-особистісна компетентність, відповідальність, спрямованість, наміри і прагнення, досвід, рефлексивне самоусвідомлення. Основною професійного самоусвідомлення є свідомість і

самосвідомість людини. Оскільки психологічні здібності є важливими для якісного розвитку свідомості і самосвідомості людини, тому відіграють відповідну роль для становлення і розвитку компонентів професійного самовизначення.

У віковій психології професійне самовизначення вважається одним з центральних психологічних новоутворень юнацького віку. Тому у практичному дослідженні приймають участь студенти юнацького віку.

Для дослідження були створені необхідні умови, оскільки психологічні здібності можливо спостерігати тільки у процесі внутрішньої роботи людини над собою, вони є інтровертними за своєю природою і зовнішньо проявляються дуже рідко. Таким чином, у процес психологічної підготовки студентів, які вчаться на різні спеціальності, були включені теоретичні і практичні питання щодо розгляду психологічних здібностей в аспекті цілісності людини, їх проявів і розвитку на різних вікових етапах, їх роль у психічному, особистісному, духовному розвитку. Це було здійснено за рахунок варіативних складових навчальних програм. Також був введений психологічних супровід студентів, що включав у себе психологічну допомогу в процесі навчання і вирішення психологічних проблем. Крім того, на базі співробітництва кафедри педагогіки, психології і методики технологічної освіти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка з Чернігівською Академією розвитку особистості і суспільства був створений клуб за психологічними інтересами під назвою «Усвідомлення». У ньому здійснюється лекційна робота, а також проводяться практичні заняття: тренінги, індивідуальні і групові консультації, психотерапевтичні заняття. За основу роботи клубу взята багаторівнева психоенергетика – один із сучасних напрямків у практичній психології (В.Т.Славгородський, Р.М.Миллер, Л.Г.Пучко, В.В.Сельвестренко, В.В.Бойко та інші). За даним напрямком людина розглядається цілісно, багаторівнево, основна увага приділяється внутрішній тонкій психологічній реальності людини, що відповідає позиціям вивчення ролі психологічних здібностей у професійному самовизначенні

особистості. В якості одного з напрямків роботи клубу розробляються і проводяться додаткові початкові заняття, метою яких є допомога студентам в розвитку психологічних здібностей, необхідних їм для успішного професійного навчання й майбутньої діяльності, у розвитку самосвідомості, побудова позитивної «Я-концепції», розвиток самопізнання на рівні душі, особистості і психіки, а також саморегуляції і самовизначення.

Психологічна робота, яка пов'язана з професійним самовизначенням студентів за допомогою розвитку їх психологічних здібностей, включає в себе систему занять, спрямованих на розвиток інтуїції, роботу з підсвідомістю, усвідомлення свого внутрішнього світу, глибинних мотивів, формування навичок самоспостереження і самонавчання, усвідомлення і розвиток своїх унікальних якостей, досвіду, прагнень, творчого потенціалу, самостійного мислення. Самосвідомість розвивається за рахунок індивідуального пошуку студентами відповідей на питання «Хто я?», «Для чого я?», «Яким (якою) я хочу стати?». Для актуалізації цих питань у свідомості студентів використовується педагогічна алертність й індивідуальний підхід. У якості головних методів дослідження психологічних здібностей використовуються перцептивні, інтровертні: спостереження у стані психологічного налаштування («сонастрой») з людиною, глибока емпатія, внутрішня ідентифікація, рефлексія.

Висновки за першими результатами практичної дослідницької роботи.

1. За результатами опитування, бесід, консультацій було виявлено, що психологічні здібності частіше всього не усвідомлюються людиною, хоча при цьому мають іноді досить високі ступені розвиненості. Їх усвідомлення було виявлено тільки у тих, хто активно й цілеспрямовано займається самопізнанням і саморозвитком. Як припущення, можливо, що даний факт визначається унікальністю духовного досвіду людини, а також соціальними умовами й одночасно не залежить від професії, освіти.
2. Під час презентацій занять і проведення лекцій у студентів спостерігається різкий сплеск інтересу до самопізнання, виникнення

бажання допомогти собі у навчанні та вирішенні психологічних проблем. Також відбулося усвідомлення наявності і розвиненості певних психологічних здібностей, на які студенти раніше не звертали уваги. Це стосується інтуїції, роботи з підсвідомістю, відчуття свого внутрішнього світу.

3. Використання студентами психологічних здібностей, розвинених під час виконання психологічних вправ по роботі з підсвідомістю, «розмова з серцем», розвиток інтуїції, пошук своєї унікальності та ін. дозволяє свідомо розбиратися у своєму внутрішньому світі, конкретно визначати які бажання, прагнення, мотиви, діяльність насправді відповідають душевним і особистісним потребам, а які не відповідають на даний момент життя і є хибними для розвитку.
4. Було помічено, що криза самовизначення найбільш вирішується якісно в умовах усвідомлення і розвитку почуття любові до себе та інших. За цієї умови студенти починають ставитись до своїх невдач у навчанні, психологічних проблем з розумінням і усвідомленням, спокійним прийняттям навчальних і життєвих ситуацій, а також з відповідальністю за свої вчинки, рішення, життя. Автор статті вважає, що саме в таких умовах слід проводити психолого-педагогічну підготовку студентів. Оскільки за дуже короткий час були помічені суттєві позитивні зміни в становленні ідентичності студентів, які знаходились у стані дифузії, обумовленості й мораторію.

Таким чином, перші результати роботи засвідчили, що психологічні здібності відіграють важливу роль в самовизначенні людини. За умови їх розвитку і використання, людина отримує можливість якісного і повноцінного розвитку своєї свідомості, самосвідомості, побудови позитивної і гармонійної «Я-концепції», що поступово призводить до свідомого досягнення професійного самовизначення. Тема розвитку психологічних здібностей є гідною подальших теоретичних і практичних досліджень.

Літературні джерела

1. Бойко В.В. Психозенергетика / В.В.Бойко. – М. – СПб: Питер, 2008. – 416 с.
2. Видра О.Г. Психологічна культура особистості майбутнього вчителя трудового навчання: Монографія.: Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2008. – 164 с.
3. Непомнящая Н.И. Целостно-личностный подход к изучению человека / Н.И. Непомнящая // Вопросы психологии : Научный журнал. – 2005. – №1. – С. 116-125.
4. Ньютон М. Предназначение души. Жизнь между лизнями / Пер. с англ. К.Р. Айрапетян. – СПб.: Будущее Земли, 2002. – 384 с.
5. Панок В.Г. Основні напрями професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі / В.Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 14-17.
6. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості / Е.О.Помиткін. – К.: Наш час, 2007. – 280 с.
7. Рибалка В.В. Честь і гідність особистості як предмет діяльності практичного психолога / В.В. Рибалка. – К.: Шк. світ, 2010. – 128 с.
8. Чебышева В.В. Об активизации профессионального самоопределения молодежи // Проблемы инженерной психологии и эргономики. – Ярославль: Высшая школа, 1977. – С. 173-175.